

אור בצל

צל בגן הינו מצב שכיח ומוכר לכל בעל/ת גינה וגם לגננים כמובן, בדרך כלל שוררת בצל הזה "שממה" גינונית. מה עושים בכדי להתגבר על כך וכיצד הופכים את הפינה המוצלת לפנינה? הפתרונות בכתבה שלפניכם

כתבה | מורן גבעון, מתכנתת נוף
צילם | נועם דוד

▲ מיסין לשמאל: רינה, מורן ודליה

הקיץ כבר כאן ואיתו החום, הלחות, הרוחות החמות, האובך, הצמא, השרב, הקרינה החזקה. הקיץ כבר כאן, והוא בא כדי להישאר למשך 3-4 חודשים לפחות, בהם כל שנחלום או נבקש יהיה מקום מוצל, קריה, סוגן, אפלולי, למרגלות עץ פיקוס או בתוך חורשת איקליפטוסים, פרדס סבוך, או בגינה שלנו, הפרטית, באותה פינה שכבר שנים דבר לא גדל שם מלבד שורשים והיא מחופה בעלים שנשרו. פינה מוצלת, פינה נשכחת, פינה סגורה, פינה מוגנת, פינה של שקט, פינה אינטימית, פינה שבה אפשר לשבת, לנוח, לרבוץ, להירדם, לשכוח, פנינה של שפיות...

בכפולה הפותחת מימין: מגנית גבוהה סגונית
בכפולה הפותחת משמאל: יהודי נודד מכחיל ושרכיה טפילית (פרזיטיקה)

כלין קיפח בצל העצים

אגבה רכה

ברוב הגינות יש אזורים מוצלים כבר מרגע הקמתן: במסנה צפוני, בין בתים קרובים, מתחת לעץ גדול קיים, מאחורי קירות. עם השנים הצל הולך ומתפשט עד שהוא נמצא ברוב השטח המגונן: למרגלות עצי הנוי והפרי, מתחת לשיחים גבוהים, לסוכה או לפרגולה ועוד. עם השנים התנאים בגינה משתנים, ושכבת הצמחים הנמוכה והבינונית הולכת ונעלמת, עד שמתקבל המראה המוכר: עצים בוגרים, מפותחים, עם נוף רחב, לעתים שתולים בצפיפות, ולמרגלותיהם: עלים ורסק עץ במקרה הטוב, ואדמה חשופה ו/או מקולטרת ושוממת ברוב המקרים. בכתבה זו אנסה "לשפוך אור" על המצב השכיח הזה, להבין איך קורה הדבר, איך ניתן לשנות, מה לעשות וכמובן - רשימת צמחים מומלצים איתם ננסה לשפר את המצב... לצורך הכנת הכתבה נפגשתי, שוחחתי ושוטטתי עם רינה יפה - שתלנית במשתלת וונדי מזה 30 שנה ועם דליה ארדן, בעלת ניסיון של יותר מעשרים שנה בגידול והכרת צמחים, אשר נתנו ברוב לב מהידע ומהניסיון שלהן, הוספתי משלי, והתוצאה לפניכם.

הגדרות

מתוך מאמרו של דוד ערך, " האור, הצל ומה שביניהם", גן ונוף, נובמבר-דצמבר 2006
שמש מלאה - פירושה אור ישיר ברוב שעות היום, כולל כל שעות שיא האור בין 11 ל-15 אחה"צ. שמש מלאה ללא הסתרה/סינון.
שמש חלקית - פירושה שמש של שעות הבוקר או שעות אחר הצהריים המאוחרות, כשהשמש נמוכה (זווית הקרינה כלפי כדור הארץ קטנה) - סך שעות שמש כאלה כ-6 שעות.
שמש מסוננת - כל אור השמש מגיע לצמח מסונן בנוף עץ/עצים או רשת צל, בשום זמן אין קרינה ישירה על הצמח.
צל מלא - מתחת לעצים סבוכים/צפופים, בחלק הפנימי של מרפסת מוצלת במלואה.

להלן טבלה המתארת את הפרמטרים השונים המאפיינים צל, סיבתם ופתרון עקרוני

פרמטר	מצב קיים	סיבה	פתרון
מחסור באור	צל כבד	עץ גדול וסבוכ שמצל על השטח	סניטציה וגיזום ענפים צדדיים לפתיחת הנוף והחדרת אור
	צל כבד	עצים שתולים בצפיפות	דילול עצים שנשתלו בצפיפות (באישור בלבד), הכנסת אור לצמחים ולאדם
אדמה	אדמה מלאה בשורשים	שורשי העצים והשיחים ממלאים את השכבה העליונה של האדמה	בעייתי, לא ניתן להוסיף אדמה ליד צוואר השורש, ניתן להשתמש בפתרון תכנוני שלא יפגע בשורשי העץ. שתילת צמחים העמידים לתחרות שורשים
	אדמה מהודקת	דריכה מרובה, יובש	תיחוח האדמה רק אם אין שורשים בשכבת הקרקע העליונה, הוספת קומפוסט, השקיה
	אדמה ספוגה במים	שיפועים לא נכונים, אדמה כבדה מדי, קיומה של שכבת נזז	תיקון ושיפור ע"י הסדרת השיפועים מתאימים, הוספת אדמה חדשה (אותה אדמה), הסדרת ניקוזים בהתאם למצב החדש, תיחוח והוספת קומפוסט
	אדמה ענייה ושחוקה	סחף של השכבה העליונה והפורייה, הצמחים השתמשו במינרלים לאורך השנים. אדמה שהומלחה עם השנים מסיבות שונות	בדיקת קרקע לנוכחות מינרלים ומלחים, הוספת המינרלים החסרים, פתרון בעיות שהתגלו, הוספת וערבוב קומפוסט בכמות של מינימום 20 ליטר למ"ר
מים	עודף מים	תכנון לא נכון של השקיה	התאמת כמות המים לצרכי הצמחים הקיימים והחדשים
	חוסר במים	לא מגיעים מים לצמחים	פתרון טכני - תיקון וכיוון המחשב, תיקון או חידוש הצנרת, תכנון נכון, פיזור נכון ועוד
מזיקים ומחלות	תנאים לא מיטביים לצמח	צפיפות גדולה של צמחים, חוסר באור, חוסר או עודף במים, תנאי אור לא מתאימים	דילול צמחים, אורור המקום, הדברת מזיקים בחומרים טבעיים תחילה, החלפת צמחים רגישים

רעיונות עיצוביים לאיזורים מוצלים מתחת לעצים:
ניתן ואף כדאי להפוך פינה אפלולית, מוצלת וקרירה למקום שבו ניתן גם לשהות בקיץ הארוך והחם שלנו ולשלב הן את הצמחים המתאימים והן דומם כגון ריצוף מעניין או חיפוי, ואחת או יותר מהאפשרויות הבאות:

פינת ישיבה, פינת רביצה, ערסל, פינת אש ומדורה, אלמנט מים, פינת ספסל, נדנדה ו/או חבל משתלשלים מהעץ, כיסא נדנדה, משטח לתרגול יוגה, טאי-צ'י וכו', עציצים תלויים, עששיות תלויות, תאורה מתאימה תלויה ו/או מאירה את הצמחים, חיפוי האדמה ברסק קק"ל, חצץ גרוס, אבני מדרך ועוד.

רשימות צמחים המתאימים לצל

להלן שתי רשימות צמחים, האחת של כאלה המתאימים לשמש מסוננת והשנייה לצל מלא, וכמה הערות לפני:

- נבחרו 10 צמחים לכל רשימה (יש יותר כמובן), חלקם מוכרים יותר וחלקם פחות.
- כל מה שגדל **בשמש מסוננת** יוכל לגדול ולשגשג גם **בצל מלא**, ההיפך - לא מומלץ אולם ישנם מקומות ותנאים שבהם כן יוכל להתקיים המעבר הזה.
- מומלץ לשתול ביחד צמחים עם דרישות מים דומות, יש צמחים שלא זקוקים למים בכלל כגון סנסיווריה, ויש צמחים שדרישות המים שלהם גבוהות מאוד כגון שערות שולמית.
- מומלץ לשתול לפי הגודל הסופי של הצמח.
- לכל צמח מצוינת התכונה שעושה אותו **מתאים במיוחד** לצל, מעבר ליכולתו הפיזית לגדול שם.

למעלה: סיגל ריחני למרגלות עץ זית
למטה: שרך היער (היפופיס בורהנדי)

ירקה מצויצת ירוקה ומגוננת

שתי תובנות עיקריות שעלו בעקבות הכנת הטבלה:

1. קומפוסט, קומפוסט, קומפוסט.
2. צמח שסובל ולא טוב לו במקום בו הוא נמצא אינו צריך להיות שתול שם! במקום להתאים את הסביבה כולה לצמח, ניתן להחליפו בצמח שיכול לחיות, לגדול ולשגשג בתנאים הקיימים של: אדמה, אור, מים ועוד.

פתרונות, רעיונות ועקרונות עיצוביים

שתילת צמחים היא אפשרות אחת לטיפול בשטח המוצל, אולם ישנם עוד כיוונים אפשריים. להלן רעיונות שונים, חלקם צמחיים וחלקם דוממים שניתן ליישם בפינה המוצלת.

רעיונות לשימוש בצמחים בגישה 'עיצובית':

- שימוש בסוג צמח אחד או בקבוצת צמחים בעלי מאפיינים דומים למשל: ליריופה כדנית 'אוורגרין ג'אינט' שהיא צמח צל מצוין. ניתן להשתמש רק בזן הזה, הגבוה, או לחילופין לשלב אותו עם זן אחר, נמוך: ליריופה כדנית 'לבנת פרחים' או עם מין אחר מאותה המשפחה, ליריופה משובלת, שגם הוא נמוך יותר.
- שימוש בצמחים עם **עלווה בהירה** ה'מאירה' את האזור המוצל: דיאנלה טסמנטית, ירקה מצויצת ירוקה, אספרג המאירי - צבעם הוא ירוק בהיר המאיר את הצל.
- שימוש בצמחים עם **עלווה מגוננת** הבולטת בצל כגון קיסוס החורש, דיאנלה טסמנטית מגוננת, ירקה מצויצת מגוננת, וינקה מז'ור, מגינית גבוהה מגוננת.
- שימוש בצמחים עם **לבלוב בהיר** כגון כליין קיפת, שערות שולמית.
- שימוש בצמחים עם **פריחה בגוונים בהירים**: לבן, צהוב, כתום בהיר (ראו ברשימות בסוף הכתבה).

צמחים לשמש מסוגנת

1. אגבה רכה (*Agave attenuate*) - עלווה בהירה ופיסולית
2. אירוס כרתי (*Iris unguicularis*) - עלווה בהירה במרקם מעניין, פריחה מרהיבה
3. גלוזייה נאה (*Galvezia speciosa*) - עמיד לתחרות שורשים
4. דיאנלה טסמנית מגוונת / ירוקה ("*Dianella tasmanica* 'variegata'") - עלווה מגוונת / בהירה, פריחה בהירה
5. חלבלוב היערות (*Euphorbia diamond frost*) - פריחה לבנה מדהימה!
6. מכבדן לבן, ארתרופודיום (*Arthropodium cirratum*) - עלווה בהירה, פריחה לבנה
7. מקיה נאה (*Mackaya bella*) - פריחה לבנה
8. סיגל קיסוסי (*Viola hederacea*) - פריחה בהירה ועלווה בהירה
9. צלצל החומות (*Cymbalaria muralis*) - עלווה בהירה, פריחה עדינה בהירה
10. שרכים שונים - פרזיטיקה, אברה ארוכת עלים, וסטרן קינג, קורדיטס ועוד.

▲ פעמונית היער (קמפנולה)

▼ לבלוב של ציקס מופשל

צמחים לצל מלא

1. אספרגוס מאירי (*Asparagus meyeri*) - עלווה בהירה
2. יהודי נודד מקומי/ מכחיל (*Commelina cyanea*) - עלווה בהירה, פריחה
3. ירקה מצויצת מגוונת / ירוקה (*Chlorophytum comosum* Jacques) - עלווה מגוונת / בהירה
4. ליריופה כדנית / מגוונת ("*Liriope muscari* 'Variegatus'") - עלווה בעלת טקסטורה מעניינת / מגוונת, פריחה בהירה
5. מגנית גבוהה מגוונת (*Aspidistra elatior variegata*) - עלווה מגוונת
6. כידון גילוני, סנסיוריה (*Sansevieria cylindrica*) - עלווה מעניינת, פיסולית, פריחה בהירה
7. קיסוס החורש מגוון (*Hedera helix variegata*) - מגוון רחב ומרהיב של זנים מגוונים
8. זמיה קוקוס, זמיוקולקס (*Zamioculcas zamiifolia*) - לבלוב בהיר, עלה מבריק
9. קליביה אדומה (*Clivia miniata*) - זן עם פריחה כתומה בהירה
10. שרכים שונים - שערות שולמית, כליין קיפח, קרן הצבי - לבלוב ועלווה בהירים.

תודה מיוחדת לפולינה ואלה ממשלת וונדי. ❁

▲ דיאנלה טסמנית ירוקה

▲ קיסוס החורש

▶ פיקוס בנימיני, סהרון קשה עלים, שרכים וליריופה כדנית